

Orxan QULUZADƏ

**TÜRKİYƏDƏ TELEVİZİYANIN TARİXİ VƏ İNKİŞAF
MƏRHƏLƏLƏRİ**

РЕЗЮМЕ

В статье говорится об истории и этапах развития телевидения в Турции. Телевидение начала свою работу в Турции в середине 50-х годов прошлого века. Разрушения телевизионного монополии ТРТ в начале 90-х годов, с помощью частного сектора, способствовала резкому развитию данного вида СМИ. В настоящее время телевидение Турции

является одним из ведущих в мире и является самой популярной платформой для получения информации и развлечения. Параллельно к глобализации, телевидение в Турции преодолевает границы страны. По данным Института Статистики Турции (TUIK) в стране зарегистрировано более 1200 радио и телевизионных каналов.

Ключевые слова: Турция, телевидение, TRT

SUMMARY

This article highlights history and development stages of television in Turkey.

History of television in Turkey starts in the mid-1950s. The destruction of the TV monopoly of TRT in the early 1990s, with the help of the private sector, contributed to the rapid development of this type of media. Currently, Turkey's TV is one of the leading in the world and is the most popular platform for information and entertainment. In parallel to globalization, television broadcasting in Turkey crossing borders of country. According to the Institute of Statistics of Turkey (TUIK), more than 1200 radio and television channels are registered in the country.

Key words: Turkey, television, TRT

Ötən əsr kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkafı ilə yadda qaldı. Günümüzdə istifadə etdiyimiz radio, televiziya, internet kimi kommunikasiya vasitələri 20-ci əsrdə sürətlənən elmi-texniki inqşafın nəticəsidir. Belə ki, 20-ci əsrin əvvəllərində kəşf olunan radio yayımı, Birinci Dünya müharibəsinin ardından qısa müddətdə gündəlik sosial həyata yerləşdi. (1,64) İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsində radionun ictimai rəy formalaşdırmaq gücü nəzərə alınaraq əsas təbliğat vasitəsinə çevrildi. Elektromagnit dalğaları vasitəsi ilə səsini ötürülməsində müvəffəqiyyət, bu yolla rəsmi də ötürülməsi sahəsində araşdırmaları sürətləndirdi. Keçən əsrin 30-cu illərində bu sahədə artıq uğurlu sınaqlar keçirilirdi. 1939-cu ildə ABŞ Prezidenti Franklin Ruzveltin iştirakı ilə Nyu Yorkda "Dünya Sərgisi"nin açılışı televiziya vasitəsi ilə canlı yayımlandı. Artıq 1941-ci ildə ABŞ-da ilk dəfə özəl teleyayım üçün icazə verildi. Televiziya qısa zamanda qərbdə və ardından bütün dünyada yayılaraq, ən populyar informasiya platformasına çevrildi. Teleyayım ölkə sərhədlərini aşaraq, qloballaşmanın tətikçilərindən biri oldu. Qlobal informasiya axımını sürətləndirən televiziya M. Maklūenin "qlobal kəndi"nin yaranmasında öncülərdən oldu.

Türkiyədə radio qərb ilə hardasa paralel olaraq inqşaf edib. Türkiyədə ilk radio sınaqları 1922-ci ildə həyata keçmişdir. Bunun davamı olaraq, ölkədə ilk radio yayımı Avropadan 5 il sonra 1927-də dövlət tərəfindən

İstanbulda və Ankarada reallaşdı. Radioyayım 40-cı illərdə ölkə ərazisində genişləndi, 70-ci illərdə isə Türkiyənin hər tərəfini əhatəsinə aldı. (2, 229)

Türkiyədə televiziya isə, qərən nisbətən gec inkişaf etmişdir. Radionun əksinə Türkiyədə ilk televiziya yayımı dövlət tərəfindən yox, universitetdə elm adamlarının səyi ilə məhdud auditoriyaya hədəflənərək həyata keçdi. İstanbul Texniki Universiteti Yüksək Tezliklər Kafedrası Müdüri Professor Mustafa Santur İkinci Dünya müharibəsindən sonra Avropa səfəri zamanı ilk dəfə olaraq televiziya yayımı ilə tanış olur. Türkiyəyə qayıdandan sonra M. Santur tələbəsi Adnan Ataman ilə bərabər Türkiyədə ilk televiziya yayımının-İTÜ TV-nin qurulması üçün fəaliyyətə başlayır. Universitet tərəfindən televiziya yayımı üçün sınaqların keçirilməsi məqsədi ilə 3 otaq studiya olaraq ayrılır. Universitet binasının damında, gəmi dirəyi antena əvəzi olaraq quraşdırılır. "Philips" şirkəti tərəfindən 1952-ci ildə universitetə bir ədəd kamera və lazımı texniki avadanlıq hədiyyə edilir. Bu tarix Türkiyədə televiziya yayımının başlanğıcı hesab edilir. O zamanlar Türkiyədə televiziya qəbuledicisi yalnız 10 ədəd mövcud idi. Bunlardan dördü universitetdə, üçü bu işlə məşğul olan elm adamlarının evində, qalanları isə İstanbulun Beyoğlu məhəlləsindəki dəbdəbəli mağazaların vitrininə müştəri cəlb etmək məqsədi ilə quraşdırılmışdı. İlk dəfə televiziya yayımı mətbuat nümayəndələrinin iştirakı ilə aprel 1952-də həyata keçir. İlk yayımın operatoru, Adnan Ataman, ilk aparıcı isə, İTÜ Radio direktoru Fatih Pasiner olur. İlk yayında Feriha Tunceli, Nebahat Yedibaş, Cevdet Çağla və Hüseyin Coşar kimi musiqiçilər iştirak edir. Davamlı yayım isə iyun 1953-dən etibarən həyata keçməyə başlayır. İlk yayınlar həftədə bir dəfə yarım saat reallaşa bilirdi. (3, 25-27) Televiziyaya cəmiyyətə böyük marağı səbəbi idi, universitetin konfrans zalında program vaxtı televiziya qəbuledicisi quraşdırılırdı. Zamanla yayım müddəti və tezliyi də artırıldı. 27 may 1960 ildə Türkiyədə baş verən hərbi çevrilişdən bir müddət əvvəl, televiziya yayımı durdurulur və yalnız 10 oktyabr 1960-cü ildə televiziya yayımına "İnqilabla əlaqəli filmlərin göstərilməsi" şərti ilə icazə verilir. (3, 39) Hərbi çevrilişdən əvvəl hökumətin televiziyaya soyuq münasibətinin əksinə, hərbi iqtidar televiziya və radio yayımına böyük marağ göstərir. Belə ki, 1961-ci ildə qəbul edilən yeni konstitusiyada radio və televiziya yayımına xüsusi yer verilir. Konstitusiyanın 121-ci maddəsində, radio və televiziya qurumlarının muxtar statusa malik olduqları, və yayımda *tərəfsizliyin* əsas prinsip olduğu ifadə edilir. Həmçinin radio və televiziyanın mədəniyyət və təhsilə kömək funksiyası daşdığı qeyd edilir (5, maddə 121).

60-cı illərin ortalarında Türkiyədə 5000-ə yaxın qəbuledici mövcud idi. Bunlardan çoxu ümumi yerlərdə, restoranlarda, otellərdə, mağaza vitrinlərində, universitetlərdə və s. yerlərdə idi. 6 iyun 1969 İstanbul Texniki Universitetinin bir qrup tələbləri, televiziyanın kapitalizmə xidmət etdiyini

iddia edərək universitetdəki televiziyanın studiyasını ələ keçirərək bəzi avadanlıqları məhv etmişdir. Bu səbəb ilə İTÜ TV yayımı may 1970-ci ilə qədər dayandırılır. (5,59) 1971 ilində konstitusiyanın 121-ci maddəsi dəyişdirilərək, “televiziya və radio stansiyalarının yalnız dövlət tərəfindən qurulur” ifadələri əlavə olunur. Həmin ildə İTÜ TV-yə aid studiya və cihazlar, TRT-yə verilir. Beləcə 20 ilə yaxın müddətdə İstanbul Texniki Universiteti tərkibində laboratoriya şəraitində, elm adamları tərəfindən əsasən elmi araşdırma məqsədi ilə yayımlanan İTÜ TV-nin yayım həyatı bitir. İTÜ TV sayəsində Türkiyə xalqı televiziya ilə tanış olur. İTÜ TV ilk dəfə futbol oyununun canlı yayımı kimi bir çox iklərə imza atır. İTÜ TV yayımlarının 50 faizi musiqili verlişlər, 20 faizi kino, 30 faizi isə söhbət proqramları təşkil edirdi. (5,34-35)

Harbi çevrilişin ardından dövlət tərəfindən televiziya marağı olduqca artır. Yeni iqtidar, ümumrespublika televiziya yayımı üçün 1962-ci ildə ilk addımları ataraq Almaniya Federativ Respublikası ilə texniki dəstək və mütəxəssislərin yetişdirilməsi üçün müqavilə imzalayır. Türkiyə hökuməti tərəfindən 1963-cü ildə qəbul edilən ilk “5 illik iqtisadi inkişaf planı”na ümumrespublika televiziyanın qurulması da daxil edilir, amma televiziya stansiyalarının qurulmasının bahalı olması səbəbi ilə, öncə radio stansiyalarının ölkənin hər tərəfində qurulması önə çəkilir. Türkiyə Radio Televiziya Qurumu (TRT) 1 may 1964-cü ildə xüsusi qanun ilə, muxtar hüquqi şəxs olaraq qurulur. TRT-nin qurulması ilə “Türk Telsiz Telefon A.Ş.” dövlət şirkətinə aid İstanbul və Ankara radioları TRT-yə təhvil verilir. Həmin il TRT televiziya yayımı üçün öyrətiləcək personal qəbulu elan edir və Almaniyaya bir qrup təcrübəçi göndərir. 1966-cı ildə TRT tərkibində Ankara şəhərində televiziya studiyası quruldu və 31 yanvar 1968-ci ildən etibarən ilk sınaq yayımları həyata keçirildi. (6, 50-55) TRT yayımının ilk illərində sənədli filmlərə üstünlük verilirdi. Televiziya Almaniyaya tərəfindən verilən dəstək səbəbi ilə, yayımların bir hissəsi Almaniyaya həsr edilirdi. Almaniyaya tərəfindən Türkiyəyə hədiyyə edilən televiziya texnologiyası ancaq ağ-qara translyasiyaya imkan verirdi. Jurnalistika tarixçisi Aysel Azizin fikrinə görə, qərbdə rəngli televiziyanın istifadə edildiyi dövrdə Türkiyəyə köhnə texnologiya verilməsinin məqsədi, gələcəkdə ölkəyə rəngli teleyayım texnologiyalarının satılmasına fürsət yaradılmasıdır. A.Aziz, beləcə Türkiyənin televiziya texnologiyasına daha artıq xərcləmə elədiyini vurğulayır (6,35-36).

Türkiyədə 1971-ci ildəki dövlətə hərbi müdaxilənin ardından, konstitusiyanın radio və televiziya yayımı haqqındakı 121-ci maddəsi dəyişdirilərək, radio və televiziya yayımının yalnız dövlət tərəfindən təşkil ediləcəyi ifadə edildi. Həmçinin, TRT haqqında qanun da dəyişdirilərək, TRT-nin “muxtar” statusu “tərəfsiz” oldu. Bu müddətdə, TRT-nin iqtidar tərəfindən birbaşa idarə vasitəsi gücləndirildi (6, 41-42).

1971-ci ilin sentyabr ayında İzmir, noyabr ayında isə İTÜ TV-dən alınan texnologiya vasitəsi ilə İstanbul televiziyanın fəaliyyətə başladı. Beləcə TRT rəsmi və faktiki olaraq, televiziya sahəsində monopoliya yaratdı.

Televiziya yayım gücünün genişlənməsi, əhali tərəfindən də televiziya marağının artmasına səbəb oldu. Türkiyə Dövlət Statistika Qurumunun məlumatına görə 1969-cu ildə 25 000 televiziya alıcısı var idisə, (Hər min nəfərə 0,7 ədəd) 1972-ci ildə artıq ölkədə 102 000 televiziya alıcısı qeydə alınmışdı (Hər min nəfərə 2,7 ədəd) (7,782).

Türkiyədə televiziyanın ilk illərini araşdıran Canan Dural qeyd edir ki, bu illərdə, xüsusi ilə Almaniyaya işləməyə gedən türklər ailələrinə hədiyyə olaraq televiziya göndərdilər. Televiziya yayımı olmayan bölgələrdə belə, televiziya uzun müddət evdə üstü örtülü olaraq “mebel” kimi var olub. Sərhəyanı bölgələrdə isə, yerli əhali dili bilmədikləri halda, qonşu ölkələrin kanallarını izləyirdilər. C. Dural qeyd edir ki, bu illərdə televiziya olan evə qonşular xüsusi ilə teleyayım saatında qonaq gəlirdi. Hətta bu hala, türk dilində qonaq mənasına gələn “misafir” sözündən törənən “telemisafir” deyimini istifadə edərkdilər (8, 122-130).

Dövlət Planlama Təşkilatı tərəfindən hazırlanan 1973-1977 illərinə aid “III İqtisadi İnkişaf Planı”nda televiziya sahəsinə investisiyalara geniş yer verildi. Plana uyğun olaraq ölkə ərazisində, xüsusi ilə şəhərlərdə və sərhəd bölgələrində televiziya ötürücüləri quraşdırıldı. Belə ki, Türkiyə ilə sərhəd ölkələrdə televiziya ötürücü texnologiyasının daha çox inkişafı səbəbi ilə, sərhəd bölgəsindəki əhali, həmin ölkələrin (SSRİ, Bolqarıstan, Yunanistan, İran, İraq, Suriya) teleyayımını izləyirdilər. Plan, televiziya yayım sahəsini ölkə əhalisinin 80 faizi əhatə edəcək səviyyəyə çatdırmağa məqsədi güdürdü (7,612).

TRT 1972-ci il Mart ayında etibarən özəl reklam yayımları qəbul etməyə başlayaraq, Türkiyənin reklam bazarına daxil olur. Bu illər ərzində TRT teleyayım növlerini artırır, yeni əyləncə, musiqili proqramlar istehsal edilir. Həmçinin TRT tərəfindən canlı yayımlanan 30 oktyabr 1973-də Boğaziçi körpüsünün açılış mərasimi və 28 dekabr 1973 İsmet İnönü dəfn mərasimi böyük kütlələr tərəfindən izlənilir. TRT Ankara televiziyanı, 1974-cü ildən etibarən həftənin 7 günü, 50 saat yayımlanmağa başlayır. TRT 1974 ilində Kipr Sülh Hərəkatını yayımlayır. 1970-ci illərin ikinci yarısında Türkiyədə tez tez iqtidar koalisiyalarını dəyişməsi ilə birlikdə, TRT rəhbərləri də dəyişir və bu televiziyanın inkişafını ləngidir. 1980-ci ildəki hərbi çevriliş ilə, TRT-yə senzura tətbiq edilir, işçilərin böyük qismi işdən çıxarılır, quruma hərbiçi rəhbər təyin edilir.

1981-ci ildən etibarən TRT rəngli yayıma keçmək üçün fəaliyyətə başlayır. Tamamən rəngli yayım qərb ölkələrindən təxminən 20 il gec, 1984 ilində fəaliyyətə başlayır. Artan proqram, film və izləyici ilə, 1986-cı ildə ikinci telekanalı TRT-2 yayım həyatına başlayır. Artıq 1987-ci ildə dünyada

inkşaf edən peyk yayımına Türkiyə də qatılaraq, "İntelsat" peykində TRT-1 və TRT-2 kanalları yayınlanmağa başlayır. 1989cu ildə isə TRT tərkibində daha 2 kanal TRT-3 və cənub-şərqi Türkiyəni əhatə edən GAP-TV fəaliyyətə başlayır. Çox keçmədən, 1990-cı ildə təhsil məqsədli TRT-4 və Avropadakı türklərə hədəflənən TRT-INT fəaliyyətə keçir. SSRİ-nin dağılmasından sonra Türkiyənin marağı yenidən müstəqillik qazanmış türkdilli dövlətlərə artır. Əlbətdə bu televiziya sahəsindən də yan keçmir. 1993-cü ildə Qafqaz və Orta Asiya ölkələri auditoriyasına hesablanmış TRT-AVRASYA fəaliyyətə keçir. Həmçinin 1995-ci ildə Türkiyə Parlamenti-nin hesabatlarının yayımlandığı TBMM TV 1995-ci ildə TRT tərkibində səkkizinci kanal olaraq yayım həyatına başlayır. 2008-ci ildə ilk yerli uşaq kanalı TRT Çocuk açılışını edir. 2009-cu ildə AK Parti hökuməti tərəfindən "kürd problemi"nin həllinə dair aparılan siyasətin davamı olaraq TRT-nin ilk dəfə fərqli dildə- TRT-6 kürtcə fəaliyyətə başlayır. Kanalın adı 2015-ci ildə TRT Kürdi olaraq dəyişdirilir. Eyni ildə, fərqli ölkələrin türkçələri ilə yayımlanan və digər ölkələrdəki türksoylu auditoriyaya hesablanmış TRT Avaz fəaliyyətə başlayır. Daha sonralar, səndəli filmlərin yayımlandığı TRT Belgesel, musiqi proqramları yayımlanan TRT Müzik, idman proqramlarının yayımlandığı TRT Spor, dini proqramların yer aldığı TRT Diyanet, xəbər mərkəzli TRT Haber, ərəbdilli auditoriyaya hədəflənən TRT-El Arabia fəaliyyətə daxil olur.

TRT 1998-ci ildən etibarən xarici təmsilçiliklər qurmağa başlayır. İlk xarici təmsilçilik-Almanyanın ardından, 1999-cu ildə Türkmənistanda, 2000-ci ildə Azərbaycanda, Misirdə, Belçikada, 2002-ci ildə ABŞ-da, 2004-cü ildə Özbəkistanda açılır.

Hal hazırda TRT tərkibində 14 kanal, 16 radio stansiyası, 41 dildə yayımlanan xəbər saytları, teletek yayımı, "Televizyor, "TRT Çocuk", "Radyovizyon" jurnalları fəaliyyət göstərir. (9)

TRT tərəfindən frekans yayımına əlavə olaraq, 1980-ci ildə "Orta Doğu Video" şirkəti tərəfindən İstanbul və Ankaranın bəzi məhəllələrində kabel televiziya yayımına başlanıldı. Bu yayım 1981-ci ildə hərbi çevrilişin ardından durduruldu. 1988-ci ildə dövlətə aid PTT-şirkəti tərəfindən İstanbul, İzmir və Ankarada televiziya yayımı üçün fiberoptik kabel çəkilişinə başlanıldı. Daha sonra PTT, peyk vasitəsi ilə qəbul edilən xarici telekanalların kabel xətti ilə yayımı üçün TRT ilə əməkdaşlıq müqaviləsi imzalandı. 1990-cı ildə kabel televiziya yayım əhatəsinə, Adana, Bursa, Kayseri, Konya, Gaziantep, Koceli və Antalya vilayətləri daxil edildi.

1990-ci ildə artıq bir çox evdə peyk qəbuledicisi ilə xarici kanallar izlənildirdi. Liberalist siyasi fikiri ilə bilinən başnazir Turqut Özal, 1990-cı ildəki bir açıqlamasında xaricdə türk dilində kanal yayımının qadağan olmadığını, xaricdən bir kanal kiralanaaraq özəl yayımın mümkün olduğunu

ifadə etməklə, özəl telekanalın açılması üçün qanunda boşluğun olduğunu vurğulayır. Həmin il, Rumeli Holding sahibi Uzan ailəsi, Almaniyada "Magic Box Incorporated" şirkəti qurur, Türkiyə ərazisinə də fəaliyyət göstərən "Eutelsat F 5" peykində 2 kanal kiralayaraq 7 may tarixindən etibarən ilk özəl kanal olan "Magic Box Star 1" adlı kanal ilə yayıma başladı. Daha sonralar, başnazir T. Özalın oğlu Ahmet Özalın da bu şirkətdə ortaqlığı ortaya çıxdı. (11, 116-118) Bir çox siyasi təziqlərə və məhkəmə araşdırmalarına cavab olaraq, yeni kanal, xaricdə qeydiyyatda olduğu üçün yerli qanunlara tabe olmaq məsuliyyətində olmadığını ifadə edirdi. Magic Box Star 1, TRT-nin mütəxəssis kadrlarını öz tərkibinə qatdı. TRT-nin heç bir maliyyə vəsaiti ödəmədən yayımladığı futbol oyunlarına, pul vəsaiti verərək yayım hüququnu aldı. Həmin illərdə ən çox izlənen verişlərin əsasını canlı futbol yayımları olduğunu nəzərə alsaq, yeni kanalın qısa müddətdə Türkiyədə populyarlaşmasının təsadüfi olmadığını görmək olar. Həmçinin yeni kanal, reklam bazarında da canlılıq gətirdi. Belə ki, qısa zamanda yüksək reyting qazanan kanal həm də ucuz reklam platforması təklif edirdi. Təbii ki, reklamların tələblərinin çoxalması, yayım saatının böyük hissəsinin reklamlara verilməsi ilə nəticələndi. Məsələn, o illərdə yayımlanan "Olacaq O Kadar" proqramının hər 4 dəqiqəsində 7 dəqiqə reklam yayımlanırdı. TRT ilə Magic Box Star 1 kanalı arasında reyting "müharibəsinin" ən qızğın anı 1990-1991 yeni il gecəsi yaşandı. Beləki Star 1 izləyicilərinə avtomobil hədiyyəsi vəd etməsi, ilə kanala gələn çoxlu zənglər səbəbi ilə ölkənin bir çox vilayətində telefon stansiyalarında nasazlıqlar yarandı. Həmin gecə kanal, TRT-dən fərqli olaraq efirə, qadağan olunmuş musiqiçiləri və rəqqasları çıxartdı və yeni il lotoreyasında qazanan rəqəmləri TRT-dən qabaq açıqlayaraq, reyting yarışında böyük fərq ilə qalib oldu. Star 1 1991-ci ildəki Körfəz müharibəsini CNN ilə bərabər canlı yayımladı. İlk özəl telekanal, Uzan ailəsi və Ahmet Özal arasında narazılıq səbəbi ilə 1991-ci ilin sonlarında, Uzan ailəsinin tək sahibliyi ilə adını Star Int olaraq dəyişərək yayıma davam etdi. Uzan ailəsinin kiraladığı ikinci kanal 1992-ci ildən etibarən "TeleOn" adı ilə fəaliyyətə başladı. Kanal əsasən musiqi klipləri və futbol yarışlarını yayımlayırdı. Daha sonra kanalın adı "Kral TV" olaraq dəyişdirildi. 1992-ci ildə həmçinin digər özəl telekanal "Show TV" də fəaliyyətə başladı Erol Aksoyun sahibi olduğu bu kanala, Uğur Dündar, Mehmet Ali Birand kimi usta jurnalistlər dəvət edildi. 1993-cü ilə E.Aksoyun daha bir kanalı Cine 5 yayım həyatına başladı. Cine 5-in efrinin böyük hissəsini kinofilmlər tuturdu. Bundan əlavə olaraq 1992-1993-cü illərdə Kanal 6, HBB, TGRT, Kanal D, ATV və Samanyolu kanalları yayıma başladı. Yeni kanallar, televiziya yaradıcılığına yeni rənglər qatararaq, bu sahənin inkişafına əhəmiyyətli töhvələr verdi. Yeni kanallar televiziya reklam bazarını genişləndirdi. Əlbətdə yaranan rəqabətdə, TRT olduqca zərər görərək reklam bazarında əyri olduqca azaldı. Rəqabət mühiti TRT-nin də inkişafına məcburiyyət

yaratdı. Belə ki, TRT də yeni kanallara bəzi sahələrdə uyğunlaşmağa başladı. Məsələn, digər kanallar kimi TRT də 24 saatlıq yayıma başladı, yeni populistik proqramlara yer verdi.

1990-cü ildə faktiki olaraq qaldırılan TRT monopoliyası, 1993-cü ildə konstitusiyada dəyişiklik ilə rəsmi status qazandı. Beləcə, özəl kanalların açılması üçün hüquqi zəmin yarandı. 1994-cü ildə "Televiziyaların Qurulması Haqqında" qanun qəbul edildi və həmin il televiziya və radiolara nəzarət funksiyası daşayan "Radio Televizyon Üst Kurulu" (RTÜK) fəaliyyətə başladı.

Türkiyədə ilk tematik xəbər kanalı isə, Cavid Çağlar tərəfindən 1996-cı ildə "NTV" adı ilə qurulmuşdur. Doğan Media Holdingi 1999-cu ildə bu kanallı almışdır. Həmin il, holding daha bir xəbər kanalını olan "CNN Türk"-ü ABŞ mərkəzli CNN kanalı ilə birlikdə qurmuşdur.

1990-ci illərin əvvəllərində Türkiyə öz peykinin orbitə çıxarılması üçün çalışmalara başladı. Türkiyənin ilk süni peyki "Türksat 1A" 23 yanvar 1993-cü ildə orbitə göndərilmiş, lakin 12 dəqiqə sonra qəzaya uğramışdır. Peyk sığortalandığı üçün yeni peyk sığorta şirkəti tərəfindən pulsuz təmin edildi və 11 avqust 1994-cü ildə "Türksat 1B" peyki uğurla orbitə çıxıdı və oktyabr ayından fəaliyyətə başladı. Beləcə Türkiyə kosmosda peyki olan 14-cü ölkə oldu. 2001-ci ildə ikinci peyk- "Türksat 2A" xidmətə başladı. 2008-ci ildə "Türksat 3A", 2013-cü ildə "Türksat 3USAT", 2014-cü ildə "Türksat 4A" və 2015-ci ildə "Türksat 4B" süni peykləri fəaliyyətə başladı. Hal hazırda bu peyklər vasitəsi ilə, həm Türkiyə həm də digər ölkələrin telekanallarının, Yaxın Şərq, Balkan, Qafqaz, Orta Asiya, Cənubi Avropa, Şimali Afrika bölgəsində yayımı həyata keçirilir. (12)

Hal hazırda Türkiyənin televiziya sektoru dünyada aparıcı ölkələr arasındadır. Televiziya Türkiyədə ən əsas kommunikasiya vasitəsidir. Türk televiziyası təxminən 1 milyard dollarlıq pay ilə, reklam bazarında ən böyük hissəyə sahibdir. Ölkə ərazisində yerüstü, peyk, kabel, internet televiziyası fəaliyyət göstərir. Televiziya proqramları və kanalları da tematik nəzərdən müxtəliflik mövcuddur. Televiziya, Türkiyə əhalisinin əsas, məlumat, əyləncə sahəsi olaraq ən çox asudə vaxtın sərf olunduğu platformadır.

Türkiyədə televiziyanın yaranması, tarixi-xronoloji inkişafını nəzərə alaraq, onu 4 mərhələyə bölmək olar. İlk mərhələni "Laboratoriya və sınaq" mərhələsi adlandırmaq olar. 1952-1971-ci illərə təsadüf edən bu mərhələdə Türkiyə ilk dəfə televiziya ilə tanış olur. Bu illərdə ilk televiziya kanalı İTÜ TV İstanbul Texniki Universiteti tərkibində laboratoriya şəraitində fəaliyyətdə olur. Bu kanalın əsas məqsədi tələbələrə teleyayım haqqında praktiki biliklər vermək idi. 1968-ci ildə TRT də teleyayımlara başlayır. Bu mərhələnin əsas xüsusiyyəti, bir çox ilklərə şahid olmasıdır. Bu mərhələdə Türkiyədə televiziya tam formalaşmadığından sınaq mərhələsi adlandırmaq daha məqsədə uyğun olar. İkinci mərhələ isə "TRT monopoliyası" olaraq

adlandırmaq olar. 1971-1990-ci illəri əhatə edən bu mərhələdə TRT Türkiyədə rəsmi olaraq yeganə teleyayım hüququna malik qurum olduğu üçün bu sahədə monopoliyaya sahibdir. Bu illərdə TRT-nin ləng inkişafı nəzərə çarpır. 1984-ci ildə TRT-nin rəngli yayıma qərbdən 20 il sonra keçir. Bu mərhələdə televiziya ölkə ərazisində olduqca yaygın vasitəyə ilə əlaqədar olaraq, "İlk özəl televiziya" mərhələsi adlandırmaq olar. 1990-1994 arası bu mərhələdə peyk vasitəsi ilə ilk özəl telekanalların yaranması, reklam bazarının radikal dəyişməsi, yeni televiziya formatlarının yaranmasını nümunə göstərmək olar. Bu mərhələdə yeni kanallar qanunlar ilə tənzimlənmədiyi üçün, özəl kanalların tənzimlənmə mexanizmi mövcud deyildi. Nəhayət son mərhələ isə 1994-cü ildən günümüzü əhatə edir. Bu mərhələni "Muasir dövr" də adlandırmaq olar. 1994-cü ildən etibarən özəl telekanallar üçün hüquqi baryer qaldırıldı və televiziya sahəsinə nəzarət edən RTÜK quruldu. Həmin bu dövrdə yeni televiziya sahələri-internet televiziyası yarandı. Bu mərhələdə, ölkədəki iqtisadi inkişafa paralel olaraq televiziya sürətlə inkişaf etdi. Özəl sektorun investisiyaları ilə, Türkiyə televiziyasının inkişafının qərb arasında fərq nisbətən azaldı. Bu fərq hal hazırda da Türkiyədə televiziyanın inkişaf tendensiyasına uyğun olaraq azalmaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Neşe Kars, Radyo-Televizyon Haberciliği, İstanbul, DER Yayınları, 2010.
2. Aysel Aziz, Radyo Yayıncılığı, Ankara, Nobel, 2006.
3. Halit Kıvanc, Telesafir "Bizdə TV Böyle Başladı", İstanbul, Remzi, 2002.
4. Resmi Gazete (Arxiv) 31 may 1961
5. Servet Yanatama, Türkiye'de televizyon yayınlarının başlaması ve gelişimi: İTÜ TV, 2007
6. Aysel Aziz, *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı*, Ankara, TRT, 1999.
7. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>
8. Canan Dural TASOUJİ, Türkiye'de televizyonun ilk yıllarına ilişkin sosyo-kültürel bir inceleme Ankara-2015
<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>
9. Hülya Yengin, Ekran Büyüsü, İstanbul, Der, 1994.
10. <https://www.turksat.com.tr/tr/hakkimizda/uydu-tarihcesi>

Elmi rəhbər: prof. Allahverdi MƏMMƏDLİ